

Ermeni Soykırımı Bağlamında Kafkasya ve Bölge Politikasında Söz Sahibi Ülkelerin Etkileri

Halil DAĞ

www.yazarportal.com İnteraktif Köşe Yazarı Gazetesi Yayın Editörü
hdag77@hotmail.com

ÖZET

Her ölüm ve çekilen acı muhatabın kendisi için kıyametin kendisidir. Bu yüzden kimsenin kıyameti hakkında fikir yürütmeyi çok da doğru bulmuyorum. Sözün özü; kimsenin acısı bir başkasının acısından aşağı da kalmaz fazla da olamaz. **Yıl, 1915... Her ne olduysa, belki de doğrusunu asla öğrenemeyeceğimiz ama hakkındaki gerçek hükmü anca tarihçilerin verebileceği acı ve hüznün dolu bir yıl. Bugün 2015 lerdeyiz. Yani aradan tam yüzyıl geçmiş. Düğümü bir türlü çözülemeyen 1915'in kara bulutları bugün hala üç ülkenin üzerinde uğru gibi dolaşmakta.**

Kafkasya bölgesi, hiçbir zaman Ortadoğu gibi tek başına kıtasal bağlamı bakılmayacak bir olgudur. Zira bu coğrafyalar üzerinde etken ve edilgen güçler, bu politikalar nezdinde dünya sosyo ekonomik ağırlıklarını kurgulayıp yürütmektedirler. Bu çalışmamızda da bu hususlar vurgulanacaktır.

Anahtar Kelimeler:

kafkasya, türkiye, ermenistan, türk ermeni ilişkileri, kafkas politikaları, türk dış politikası,

GİRİŞ:

Yarattıkları “**Şark Sorunu**” çerçevesinde Osmanlıyı sürekli geriletme çabasındaki Avrupa 19. yüzyılda, artık geriletme düşüncesinin bir adım ötesine geçerek “**paylaşma**” siyasetini uygulamaya koymuştur. İlk meyvesini Yunanistan'da veren milliyetçilik rüzgârı, Kırım Savaşı sonrasında Balkanları aşarak Anadolu içlerinde Doğu Anadolu'ya ulaşmış, “**Millet-i Sadıka**” denilen Ermenileri de etkisine almaya başlamıştır. 1878 Ayestefanos Anlaşmasının 16. maddesi ve 1878 Berlin Anlaşması'nın 61. maddesiyle Osmanlıya altı doğu vilayetinde ıslahat yapmak zorunluluğu getirilmiş; konu, böylece uluslar arası bir soruna dönüştürülmüştür. Bu tarihlerden itibaren bir takım

ayrıcılıkların Osmanlılara dayatmalarla kabul ettirilmesi ile mesele düşünsel niteliğinden sıyrılıp bir azınlık sorunu haline gelmiş süreç içinde de gittikçe büyümüştür.

1890'daki Kumkapı Gösterileri'nden itibaren Anadolu'nun pek çok yerinde isyanlar çıkaran Ermenilere, Avrupalıların verdiği desteğin yanında tarih sahnesine önemli bir güç olarak çıkmaya başlayan ABD'den de daha o yıllarda çok önemli bir destek gelmeye başlamıştır. Hatta Ermenilerin soykırımı uğradığı iddiası 1896'da, herkesten önce ABD tarafından ileri sürülürken, ABD dağılmakta olan Osmanlı coğrafyasında yürütülen “**emperyal**” siyasete dahil olmaya çalışmıştır. Daha sonra Birinci Dünya Savaşı'nda ABD, savaşa dahil olmak için Ermeni Sorununu bir bahane olarak kullanmanın yollarını aramıştır.

Görülmektedir ki, hem Avrupa hem de taze güç ABD için Ermeni Meselesi, mazlum ve mağdur milletin haklarının aranması bahanesiyle Osmanlı coğrafyasına müdahil olmanın ideal bir aracıdır. Özü itibarıyla bu mesele büyük devletler için çözülmesi gereken bir sorundan ziyade kendi politikaları için bir araç olmaktan başka bir şey olarak görülmemiştir.

Ermeni Mezalimi / Ermeni Soykırımı

Bu arada 1890'larda başlayan Ermeni İsyancıları neticesinde 1915'e kadar geçen sürede çeşitli kaynaklara göre bir milyondan fazla Türk ölmüştür. Ermenistan'ın ilk Başbakanı Ovanes Kaçaznuni'nin dediği gibi Ermeniler; **‘Barışı sabote etmek için Türklerle savaşmış, ölmüş, öldürülmüştür. Büyük Ermenistan hayali Ermenilerin gözlerini kör etmişti’**. Yine Kaçaznuni'nin ifadesiyle söylersek; kandırılan ve Rusya ile hareket eden Ermenilerin tehcire uğraması o zamanın şartlarında doğrudur ve gereklidir.

Ancak diğer yandan 1915'te çıkarılan Tehcir Yasası'ndan sonra kaynaklar birbirini tutmamakla birlikte, Türklerin kaybına eşdeğer bir Ermeni kaybindan bahsetmektedir. İnsanların kimi tehcir sırasındaki kötü koşullardan ölmüş, kimi bazı yönetici ve askerlerin kötü davranışlarından kimi de intikam hırsıyla sıranın kendisine geldiğini düşünen Türklerin saldırılarıyla ölmüştür. Buna sadece Rusya'da açlık ve koleradan ölen 190 bin civarındaki insan kaybı eklenince ortaya korkunç bir insan kaybı çıkmaktadır. Sonuçta ortada Türkler açısından bir “**Ermeni Mezalimi**”, Ermeniler açısından ise bir “**Ermeni Soykırımı**” vardır. Bütün bunlar meselenin özet tarihçesidir. Bugünkü durum ise meselenin özüne inmekten ziyade batılılarca yaratılan Şark Sorunu çerçevesinde Türklerin geri adım atırılması çabası olarak karşımıza çıkmaktadır.

Genel adıyla “**Ermeni Meselesi**” şimdiki adıyla Ermeni Soykırımı maalesef ki bir poker oyununu andırmaktadır. 1990'lara kadar masada üç oyuncunun olduğu bu oyuna Ermenistan'ın 1992'de Karabağ'ı işgal etmesiyle Azerbaycan da dâhil olmuştur. Azerbaycan'ın meseleye dâhil olması hem Türkiye'nin (özellikle kamuoyu nezdinde) Ermenilere yaklaşımını olumsuz yönde etkilemiş, hem de Türkiye'nin Ermenistan ile olan sınır kapısını kapatmasıyla Türkiye, meselede kendini bir anlamda şarta bağlı hale getirmiştir. Zaten kapatılan bu sınır kapısı konusu Türkiye'yi bir anlamda Kafkasya Politikalarının dışına itmiştir. Türkiye, 2008'deki Rusya – Gürcistan Savaşı'nda etkinlik kazanmak için kendince roller üstlenerek bölge siyasetine dâhil olmak istemişse de beklenen başarıyı sağlayamamıştır.

Geçmişte meselenin üç tarafını Batılılar (Ruslar, Avrupa ve ABD), Osmanlılar (Türkler) ve Ermeniler oluşturuyordu. Azerbaycan'ın da dâhil olmasıyla meselenin tarafının sayısı dörde çıkmıştır. Tarafların geçmişten günümüze meselenin içindeki konumuna göz atmadan bugünkü duruma bir çözüm üretmek imkânsızdır. Çünkü mesele şu an “**Türklerin tek başına mahkûm edilmesi**” çabasına dayansa da konu derin bir tarihi perspektif ve vicdani sorumluluk gerektirmektedir. Neticede ülkeler ve siyasetçiler konuyu bir “**istatistikler savaşı ve benim rakamların seninkini döver**” şeklinde ele alsalar da ortada bir gerçek vardır. O da yaşanan dramlarının izlerinin her iki tarafın belleğinden henüz silinmediğidir.

Sorunun Tarafları

Rusya haricindeki Avrupa'nın tavrı genel olarak kilisenin doğmaları doğrultusunda ve gelişen kapitalizmin ihtiyaçlarına göre Osmanlı'nın ortadan kaldırılması ve topraklarının paylaşılması şeklindedir. Cumhuriyet Dönemi'nde mesele uzun süre gündeme gelmemiş ancak 1970'lerden itibaren Avrupa için mesele yeniden eski önemini kazanmış fakat bakış açısında bir değişiklik olmamıştır. Bugün de Avrupa geçmiştekine benzer şekillerde Kürtler ve Aleviler üzerinde ince işçilik yaparken Ermeni Soykırımı adı altındaki iddiaları desteklemekte, Türkiye Cumhuriyeti'ne karşı politik bir malzeme olarak kullanmakta bir beis görmemektedirler.

Soykırım Meselesi ciddi olarak, ilk olarak Uruguay'ın Soykırım iddiasını 1965'te kabul etmesiyle gündeme gelmiştir. Ondan sonra birçok ülke soykırım iddialarını meclislerinde kabul etmiştir. Ancak burada dikkat çekici bir şey vardır o da Avrupa'da soykırım meselesinin, 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı'ndan sonra gündeme gelmeye başlaması ve Avrupa ülkelerinin büyük çoğunluğunun

soykırım iddialarını 2004'ten sonra kabul etmiş olmalarıdır. Bu da dünya ülkelerinin ve AB'nin konuya siyasi açıdan yaklaştığını ve Türkiye'deki siyasal yönetimlerin pozisyonuna göre hareket ettiklerini ortaya koyan önemli bir delildir.

Bölge politikası açısından masada dört temel oyuncu bulunmaktadır. Bunlar sırasıyla Türkiye, Ermenistan, Azerbaycan ve Diaspora'nın da dahil olduğu dış dünyadır. Ancak dış dünya kavramı onlarca ülkeden müteşekkil gibi görünse de merkezde ABD ve AB yer almaktadır ve buralardaki kamuoyunu harekete geçiren ise Diaspora'dan oluşur.

1 – DIŞ DÜNYA

Osmanlı'dan günümüze miras kalan Şark Sorunu çerçevesinde bir sorun olan Ermeni Meselesi ve devamında gelen Soykırım iddiaları konunun asıl tarafı olan Ermenistan, Azerbaycan ve Türkiye'nin dışında cereyan eden siyasi gelişmelerle şekillenmektedir. Konuya şekil veren başlıca aktörler Ermeni Diasporası, ABD, AB, Rusya ve şu an soykırım iddiasını tanımış olan bazı ülkelerdir.

1.a. – DİASPORA

Önemli bir kısmı Türkiye'den çeşitli tarihlerde göçüp gitmiş olan Ermenilerin devamı olan Ermeni Diasporası günümüzde meselenin lobcilik ayağını oluşturan temel aktördür. Dünyanın dört bir yanına dağılmış olan Ermenilerden oluşan Diaspora, genel olarak Ermenistan Ermenilerinden daha zengin, deyim yerindeyse tuzu kuru bir kitle olarak karşımıza çıkmaktadır. Günümüz Ermenilerinin global burjuvazisi görünümdeki Diaspora adeta "**Beyaz Ermeniler**" sınıfındandır. Bu yönleriyle Diaspora Ermenilerinin konu üzerindeki belirleyiciliği Ermenistan'ın devlet olarak ortaya koyabildiği belirleyicilikten çok daha fazladır. Bunda özellikle Diaspora'nın güçlü bir sermaye yapısına sahip olması, Ermenistan'ın Diaspora'nın bu gücünden önemli ölçüde istifade ediyor olması "**parayı veren düdüğü çalar**" hesabı iplerin Diaspora'nın elinde olmasına neden olmaktadır.

Soykırım İddiası, ekonomik gücü ve kendi arasında yarattığı dayanışma ile adeta küresel bir niteliğe sahip olan Diaspora için ideolojik bir nitelik, birleştirici acı dolu bir sembol ve mitoslar yumağı anlamını taşımaktadır. Oysa yokluğun ve yoksulluğun köşeye sıkıştırdığı Ermenistan'ın sorunları daha somut ve daha can acıtıcıdır. Eğer ki Ermenilerin sorunları Diaspora için iddia edildiği kadar

önemli olsa bugün dünyanın en güçlü lobilerinden ve ekonomik güçlerinden birisi olan Diaspora, soyut tartışmalardan ziyade Ermenistan'ın somut sorunlarına kalıcı ve barışçıl çözümler bulma yoluna giderdi.

Soykırım İddiası, Diaspora için çözülmesi gereken bir sorundan ziyade çözülmemesi ebediyen sürmesi gereken bir iddia olarak görünmektedir. Çünkü bugün Diaspora asıl gücünü bu iddia üzerine temellendirilen argümanlara borçludur ve bu argümanlar dünyanın dört bir yanına dağılmış olan Ermenileri yaratılan bu acı tablo etrafında birleştirmektedir.

Burada şunu da açıklamak gerekir. Diasporanın bunu bu şekilde travmatik bir görünüme sokmasının sağlayacağı temel fayda Yahudilerin tarihsel deneyiminden dersler çıkararak güçlü bağları olan bir “**milli kimlik**” yaratmaktır. Kral Nabukadnezar'ın sürdüğü Yahudilerin aynı acı etrafında üç bin yıldır benliklerini koruması Diaspora için çok önemli bir örnek olarak meselenin çözümsüzlüğünde önemli bir faktördür. Nasıl ki bir kıyım uğramak ve Babil'den sürülmek Yahudileri her nereye giderlerse gitsinler Yahudi kalmaya zorlamış ve sonunda birleşip kutsal devletlerini kurmuşlarsa, benzer bir acının mağduru görüntüsü tüm Ermenilerin bilinçaltında birleştirici bir milli şuur yaratacaktır.

Diaspora yarattığı azınlık ve mağdur psikolojisi ile özellikle Ermenistan dışındaki Ermeniler arasında güçlü bir dayanışma yaratmakta, bu psikoloji Ermenileri birbirine bağlamakta, ortaya güçlü bir milliyetçi ruh çıkarmaktadır. Bütün bu sebeplerden Diaspora'nın meseleyi sürekli bir çözümsüzlük içerisinde gündemde tutması, herhangi bir uzlaşma kanalını açık bırakmaması anlamlıdır. Çünkü ulaşılabilecek bir çözüm Diaspora'nın yaratmaya çalıştığı milli ruh idealinin çökmesi demektir.

2008 yılından beri küresel bir krize girmiş olan kapitalizmin başat ülkelerinin güçlü bir sermaye yapısı olan Diaspora'nın hatırını kırmayacaklarını, ekonomik kriz tehdidini aşamayan ülkelerin Diaspora'nın taleplerine daha sıcak bakacağını unutmamak gerekir. Bunların başında da hiç kuşku yok ki ABD ile Fransa, Almanya, İngiltere gibi Avrupalı büyük ekonomiler gelmektedir.

Burada klasik bir “**win-win (kazan-kazan) ilişkisi**” söz konusudur. Diaspora'nın taleplerine ılımlı yaklaşan ülkeler (ve partilerle hükümetler) Diaspora'dan ekonomik ve siyasi destek alırken, bu ülkelerin eline de Türkiye'ye karşı kullanabilecekleri güçlü bir koz geçmektedir. Diğer yandan ise Diaspora, arzuladığı başarıya her gün bir adım daha yaklaşan bir yapılanma olarak hem kendi

üyeleri arasında yeni bir heyecan yaratmakta hem de bu meselenin Ermeniler nezdinde tek söz sahibi konumuna yükselmektedir. Bu da onlara (Belki de Diaspora'nın önde gelenlerine demek daha doğru olur) Yahudiler içindeki Kabalistlerin ayrıcalığına benzer bir ayrıcalık sağlamaktadır.

Diaspora'nın bu konudaki rolüne ilişkin bir detayı daha açıklamak gerekmektedir. O da Diaspora'nın çok zaman Türkiye üzerinde gizli gündemleri olan ülkelerin gayri resmi söylemlerinin temsilcisi olmasıdır. Ne zaman ki AB, ABD gibi ülkelerce Türkiye'nin kulağının çekilmesi gerekir işte o zaman Diaspora'nın sesi daha da yükselmektedir. Bu ülkeler Diaspora ile dillendirilen söylemler aracılığıyla Türkiye'yi köşeye sıkıştırma yoluna gitmektedirler. Kısacası ülkeler Türkiye'ye resmi ağızlardan söyleyemedikleri şeyleri kimi zaman Diaspora'yı öne sürerek ima yolu da olsa söylemektedirler.

1.b. – ABD

Daha 1896'da bir Ermeni Soykırımı'ndan bahseden ABD için Ermeni Meselesi, Osmanlı/Türk coğrafyasına müdahalenin ideal bir aracı olmuştur. İşin ilginç tarafı 19. yüzyılın sonlarından itibaren Ermeni nüfusun yoğun olduğu bölgelere kilise, yetimhane, okul, konsolosluk gibi yatırımları en fazla yapan ülke ABD'dir. Daha da ilginç olan ise 1914'e kadar gerçekleşen 40 civarında kanlı isyanın arkasında çoğunlukla ABD'nin oluşturduğu bu yapılanma vardır. Amerika her zaman için olaya bir müdahale aracı olarak bakmış, Birinci Dünya Savaşı'na girmek için de bir sebep olarak Ermenileri kullanmak istemiştir.

Amerika'nın günümüzdeki Ermeni Soykırımı politikası ise artık herkesin malumudur. Ancak tasarının son yıllarda ABD'de daha yoğun tartışılır olmasında 1 Mart Tezkeresi'nin reddedilmesinin ABD'de yarattığı rahatsızlığın olduğu düşünülmektedir. Bu yüzden ABD konuyu bir şantaj aracı olarak kullanma konusunda eskisine göre daha cesur davranmakta, bu şantajın karşılığında mevcut iktidarları sürekli Washington merkezli gündemlere mahkûm etmeye çalışmaktadır.

ABD, bu meselede bir yandan Türkiye'yi elinden kaçırmamaya özen gösterirken bir yandan da kendi içinde “**iyi polis / kötü polis**” oyununu oynamakta, Türkiye'yi “**haşlanan kurbağa**” misali nihai sonuca alıştırmaya çalışmaktadır. Çünkü son yıllardaki soykırım oylamalarının içeriğine bakılınca her yıl bir adım ileri gidilmesi bunu göstermektedir. Nihayetinde son oylama da 22 oya karşılık 23 oyla kabul edildi ancak şimdilik rafa kaldırıldı. Düpedüz bir mesaj içeriği taşıyan bu

oylamanın Diaspora'nın beklentilerinden çok ABD'nin dış politika önceliklerine göre şekillendiği apaçık ortadadır.

Konunun ABD açısından çok değerli bir koz olduğunu ortaya koyan bu durum ilerleyen süreçte iyice gün yüzüne çıkacak olan, ABD'nin Kafkasya Siyaseti'nin de belkemiğini oluşturmaktadır. ABD, Afganistan ve Irak'ta kullandığı argümanların bir benzerini yaratacak şekilde meseleyi gittikçe sıcak bir konu haline getirmektedir. Türkiye'nin başlattığı açılımdan bu yana uzun zamandır suskunluğa gömülmüş olan Ermenistan-Azerbaycan geriliminin tırmanması boşuna değildir. Bölgede gittikçe yükselecek tansiyonun çok da uzun olmayan bir zamanda yeni bir sıcak çatışmayı doğuracağı muhakkaktır. Ancak asıl oyun kurucuların Rusya ve ABD olduğu bu oyunda kimin kimi destekleyeceği Rusya ile ABD'nin birbirlerini hangi hamlelerle karşılayacağı konusu oldukça karmaşıktır. Çünkü Rusya hem Ermenistan'ı hem de Azerbaycan'ı kanatlarının altında tutarken Azerbaycan, BTC dolayısıyla ABD için belki de bölgedeki en kıymetli ülkedir. Diğer yanda ise Ermenilerin olması bu iki süper gücün bölgedeki hamleleri konusunda bir kestirimde bulunmayı zorlaştırmaktadır. Ancak ilgisiz gibi görünse de Azerbaycan üzerinden ABD'nin İran'ın arkasına sarkma arzusu çok yüksek olacaktır ve Kuzey İran (Güney Azerbaycan) bu oyundaki kilit taşı konumunda olacaktır.

Gerçekten de son birkaç yıldır Ermeni Soykırımı konusunun ABD cephesinden yüksek perdeden dile getirilmesi ABD'nin Kafkasya Politikası'nın soyut düşüncelerden somut adımlara dönüşmesi ile doğrudan ilişkilidir. İlk bakışta irrasyonel bir bağ gibi görünse de Obama döneminde Soykırım konusunun böyle ucu ucuna bir şekilde gündeme getirilmesi Kafkasya bölgesel siyasetini germeyi amaçlayan bir amaca hizmet etmektedir. Çünkü bölge ülkelerinin bu mesele üzerindeki tartışmasını alevlendirerek bölgeyi germek ABD'nin bölge üzerindeki hedeflerini gerçekleştirebilmesi açısından çok önemlidir. Ayrıca Türkiye'de aynı sürecin paralelinde devam eden askeri kesimlere yönelik operasyonlarda Avrasyacı kanadın tasfiye edilmesi, ABD'nin Türkiye'yi bölge politikalarında Rusya'dan uzaklaştırma stratejisiyle örtüşmektedir.

Ermeni Meselesi üzerinden Rusya ve ABD'nin Kafkasya'da karşı karşıya gelmesi Türkiye'nin bölgesel savunma mekanizmalarını özel bir konuma yükseltmektedir. Bu noktada siyasetçilerin kaba tanımlamasıyla Sivas'ın ötesini korumakla mükellef 2. ve 3. Ordu'nun durumu ve konumu çok özel bir yere sahiptir. “Sivas'ın Ötesi” ifadesi bu noktada gözden kaçan farklı anlamları da içinde

barındırmaktadır. Bu konuyu burada noktalarken 2. Ordu'nun, ABD'nin Irak'tan çekilirken kullanacağı Türk topraklarının askeri komutasını yürüttüğünü de hatırlatmak gerekir.

1.c. – AB

Başından beri meseleyi yaratan ve kaşıyan güçlerin başında topyekûn Avrupa gelmektedir. Özellikle Fransa, Almanya, İtalya gibi ülkeler başı çekerken son yıllarda bunlara İsviçre, İsveç gibi ülkeler de dâhil olmuşlardır.

Fransa Cezayir'de yaptıklarının, İtalya Libya'da yaptıklarının, İsveç Skanialılar'a yaptıklarının hesabını vermeden politik kararlarla Türkleri mahkum etmeye çalışmakta, Ermenileri dış politikalarında bir şantaj aracı olarak kullanmaktadırlar. AB ülkelerinin bu konudaki tutumlarını açıklamaya çalışmak malumun ilanından başka bir şey olmayacağı için AB'ye ilişkin detaylara girmiyoruz.

1.d. – RUSYA

Sorunu asıl yaratan ülke olmasına karşın Rusya her daim bu işten kendisini sıyırmasını bilmiştir. 19. yüzyılın sonlarında ve daha sonra Birinci Dünya Savaşı'nda Ermenileri silahlandıran ve ordusunda gönüllü asker olarak kullanan Rusya her zaman için sorunun asıl kaynağıdır.

“**Kurtuluş Savaşı**” döneminde Sovyetlerle kurulan iyi ilişkiler kapsamında Rusların meseleyi kaşıyıcı bir etkisi olmamışsa da Azerbaycan topraklarında uygulanan nüfus politikası bugünkü Karabağ Sorunu'nun da temelini teşkil etmektedir. 1828'den beri Azerbaycan'ın önemli bir kesimini Ermeniler için bir iskan alanı olarak kullanan Rusya, aynı politikaya Sovyetler döneminde devam etmiş, 1990'lara gelirken geçmişte Azerilerin çoğunluğu oluşturduğu pek çok bölge demografik/etnik açıdan sorunlu yerlere dönüşmüştür.

Sovyetlerin dağılmasından sonraki yıllarda “**Karabağ Savaşı**” çıkınca da Ermenistan, Ruslardan aldıkları silah ve komuta desteği sayesinde bugünkü statükoyu yaratmıştır. Ermenistan hala askeri açıdan Rusların koruması altındadır. Bugünkü Ermeni Soykırımı tartışması Ruslarla Batılılar arasında bir hamilik yarışını niteliğini de taşısa da Ermenistan'ın Karabağ Sorunu dolayısıyla içinde olduğu “**kuşatılmışlık**” durumu en çok da Rusların işine gelmektedir. Çünkü bu durum Rusların Ermenistan üzerindeki askeri ve siyasi etkisinin devam etmesini sağlayan yegâne araçtır.

Rusya bir yandan Karabağ Sorunu'nu kullanarak Ermenistan'ın batıya açılmasını engellemekte ve güney kanadında Türkiye üzerinden artacak Amerikan etkinliğini kısıtlamakta diğer yandan da Azerileri yanına çekmeye çalışmaktadır. Şaşırtıcı olan ise Azerbaycan'ın meseleyi yaratan, topraklarının işgaline göz yuman ve destek olan Rusya'ya sonsuz bir güven duyması, Türkiye'ye karşı hissettiği en küçük kızgınlıkta Rusya ile safları sıklaştırmasıdır. Sonuç olarak Rusya arı kovanına çomak sokan ülke olmasına karşın her iki ülkeyi de kanatlarının altında tutabilmektedir. Bunun tek açıklaması Rus yanlısı olduğu herkesçe dile getirilen Aliyev Diktatoryası'nın Azerbaycan üzerinde kurmuş olduğu oligarşik totaliter hâkimiyetin varlığıdır.

Ermeni Soykırım iddialarının alevlenmesinin Rusya açısından en büyük kazancı, beklediği adımları Türkiye'den göremediği için duygusal tepkilerle Türkiye'den gittikçe uzaklaşacak olan Azerbaycan'ın Rusya ile yakınlaşacak olmasıdır. Eğer ki Rusya, Azerbaycan'ı ABD'ye kaptırmadan bunu becerebilirse, Orta Asya enerji kaynaklarını tek başına kontrolü altına alma imkânına kavuşacaktır. Hatta Türkiye'nin açılımı başlattığı günlerde Azeri yöneticilerin Rusya seyahatlerini sıklaştırması ve Rusya ile Azerbaycan arasında çok büyük ölçekli bir enerji anlaşmasının imzalanması bu adımların çoktan atılmış olduğunu göstermektedir.

Bu noktada görünür senaryoyu bozabilecek öldürücü darbe ise ABD'nin Azerbaycan'da mevcut iktidarı devirmesi ve “**Türkiye-Azerbaycan-ABD**” üçgenini tamamlayacak bir yapılanmayı ortaya çıkarma ihtimalidir. Özellikle Güney Azerbaycan odaklı bir milliyetçi dalgayı Azerbaycan'da yaratabilmek Azerbaycan'ı Rusya'dan kopartacaktır. Böylesi bir gelişme ABD'nin İran'ı, Azerileri kullanarak bir kaosa sürükleme ihtimalini güçlendirecektir. Birçok kere dillendirilen bir politik araç olarak ABD'nin böylesi bir olasılığı değerlendirmemesi ihtimal dışındadır. Azeri yönetimi de riskleri görmüş olmalı ki Türkiye menşeli bazı televizyon kanallarının yayımları geçen hafta yasaklandı.

Rusya'nın baskısıyla gerçekleşen yayın yasaklama kararının arkasından ABD'nin direkt Rusya'ya hedef alan İnsan Hakları Raporu geldi. Normalde ABD, Rusya ile bu konuda açıktan açığa hiçbir tartışmaya girmemişken Rusya'yı demokrasi özürlü ve insan hakları ihlallerinin yapıldığı bir yer olarak deklare etmesi bölgede büyükler arasındaki tansiyonun yükseldiğini de göstermektedir.

1.e. – Diğer Ülkeler

Bu kategoriye genel olarak Türkiye ile diplomatik ilişkilerinde gelgitler olan kimi Avrupa ülkeleri ile bazı Latin Amerika ülkeleri girmektedir. Bunlar Şili, Uruguay, Venezüella, Arjantin gibi çoğu ekonomik ve siyasal krizler yaşayan, sermaye bakımından burjuvazinin himmetine muhtaç ülkelerdir. Bunlardan en dikkat çeken Arjantin'dir. Arjantin iddiayı 5 tanesi 2003–2007 arasında olmak üzere tam 7 kere oylamış ve kabul etmiş bir ülkedir. Son beş tanemanın Arjantin'in ekonomik krizlerle boğuştuğu yıllara denk gelmesi Diaspora'nın en güçlü olduğu ülkelerden birisi olan Arjantin'in, mesele karşısındaki tutumunu açıklamakta yeterli ipucunu taşımaktadır.

Vatikan, Fransa, Almanya gibi Avrupa ülkelerinin tavrı ise ABD'nin tavrından pek farklı değildir. Birinci Dünya Savaşı'nda Anadolu'nun Adana, Maraş, Antep gibi şehirlerinde Ermenileri silahlandırarak gönüllü olarak ordusunda savaşırın ülkenin Fransa olduğunu hatırlamak bile bu ülkelerin meseledeki pozisyonunu anlamak ve algılamak için yeterlidir. Ayrıca daha bu hafta bir Fransız vekilin "**Fransız ordusunun denetimindeki bölgede 15 yıldır PKK Kampı var**" şeklindeki şok edici açıklaması, Fransa'nın geçmişte Ermeniler üzerinden oynamış olduğu oyunun bugün de Kürtler üzerinden devam ettiğini göstermesi açısından önemlidir.

Ancak burada İsveç'in bu hafta meclisinde geçirdiği tasarının içeriğinin diğer ülkelerdekinden farklı olduğunu da belirtmek gerekir. Şimdiye kadar ülkelerin gündemine gelen sadece Ermeni Soykırımı tasarısı iken İsveç'in kabul ettiği tasarı Türklerin; Ermenilerin yanında Pontus Rumlarına, Asurilere, Süryanilere, Keldanilere ve diğer Hristiyan Azınlıklara da soykırım uyguladığı iddiasını taşımaktadır. İsveç'teki bu gelişme Ermeni Soykırımı meselesinden sonra Türkiye'nin başını ağrıtabilecek hangi meselelerin sırada beklediğini göstermesi açısından çok önemlidir. Diğer önemli husus ise İsveç'teki tasarının, Türkiye göçmeni Süryani ve Kürt kökenli üç milletvekilinin açık desteği sayesinde bir oy gibi kritik bir farkla meclisten geçmesidir.

İsveç'teki bu durum, Türkiye'nin etnik göçmenlerinin ülke dışında artacak etkinliği karşısında herhangi bir önlem alınmaması halinde bir sonraki aşamada Türkiye'nin Kızılderililere bile soykırım yapmakla itham edilmesinin mümkün olduğunu göstermektedir. Bugün İsveç'te Süryani soykırımı ile suçlanmış olmamıza karşın Lozan Barış Görüşmeleri sırasında Süryanilerin, kendilerini bir azınlık olarak tanımlamadıkları gözden kaçmaktadır. Görüşmelerde Süryanilerin bizzat kendileri "Süryaniler bir azınlık değildir" demişlerdir. Sadece bu örnek bile bugün yerli yersiz birçok meselenin yarın Türkiye'nin başına nasıl bela edileceğini göstermektedir.

2 – ERMENİSTAN

Ermenistan ve Ermeni Diasporası meseleye ilişkin tartışmalarda hep birlikte anılmalarına karşın Ermenistan ile Diasporayı aynı kefede değerlendirmemek gerekir. Çünkü işin özüne bakarsak Ermenistan sıkıştığı dar alandan kurtulmanın hesabında bir ülke iken, Diaspora sermayedar kesimlerin denetimindeki tuzu kuru bir yapılanmadır. Bu cephede durum; **“Koyun can derdinde kasap et derdinde”** misalinde olduğu gibidir. Bu bakımdan Diaspora’yı oyun kurucu ABD’nin bir parçası hatta maşası olarak değerlendirmek akla daha yakındır. Ermeniler ve Ermenistan ise bir bütün olarak hem dostumuz hem düşmanımız.

Her ne kadar gerek Diaspora’nın gerekse Taşnak Sütyun Partisi’nin etkisiyle Ermenistan, konu hakkında uzlaşmaz bir profil çizse de tarihi realitelere bakıldığında ikna edilmesi en kolay taraftır. Özellikle 1920’lerde Türkiye ile Ermenistan arasında herhangi bir meselenin olmaması, Ermenistan’ı ilk tanıyan ülkelerden birisinin Türkiye olması, o dönemlerde Ermenistan’ın soykırım gibi bir ithamının olmaması Ermenistan’ın konuya mecburen dahil olduğunu göstermektedir.

Ermenistan uzun zamandır ekonomik sıkıntılar yaşamakta ve bölge ülkeleri içinde yoksulluğun pençesinde en çok kıvranan ülkedir. Bugün Ermenistan, Ermeniler için yaşanacak bir memleketten ziyade bölgede en çok dış göç veren ülkelere birisidir. Şu an sadece Türkiye’de, nerdeyse tamamı kaçak olmak üzere 100 bin civarında Ermenistan vatandaşı çalışmak maksadıyla ikamet etmektedir. Bu durum Ermenistan vatandaşlarının Türkiye’ye bakışlarının o kadar da kötü olmadığını göstermektedir. Çünkü dört milyonluk bir ülkeden bu kadar yüksek sayıda bir nüfusun bir ülkede ekme peşinde olması hem onların perişanlığını hem de onların buldukları ülkeye bakışını ortaya koyar.

Bu yönüyle Türkiye’nin komşusu Ermenistan’ın bu sorunlarla boğuşması ve Ermenistan’ın sorunları arttıkça Diaspora’nın ipine daha sıkı sarılması Türkiye’nin konuya daha farklı yaklaşması gerektiğini ortaya koymaktadır. Türkiye, bölgenin oturmuş siyasi sistemi ve kişilikli yapısı ile kin ve düşmanlığa teslim olmadan hareket ederek Ermenistan politikasında esaslı bir açılım yapmak zorundadır. Bu açılım ise ilişkilerin kayda şarta dayandırılmadan yeni bir zemine kavuşturulmasıyla gerçekleştirilebilir. Bunun ise temel direği Ermenistan sınır kapısının herhangi bir şarta bağlı olmaksızın ivedilikle açılması, Ermenistan’ın bölgedeki sıkışıklığının önüne geçilmesidir. Çünkü Ermenistan’ın bu durumu Türkiye’ye düşmanlık eden kesimlere değil, aslında sorunun etkin bir

tarafı olmayan yoksul insanlara zarar vermektedir. Ermenistan halkının yoksulluğu arttıkça hem Ermenistan'ın başkalarına teslimiyeti kolaylaşacak hem de Ermenistan halkı üzerinde Türkiye düşmanı politikaların etkisi artacaktır.

3 – AZERBAYCAN

Azerbaycan. Meseleye daha ziyade Sovyetler sonrası bağımsızlığını kazandığı yıllarda kendi toprakları olan Karabağ'ın Ermenistan tarafından işgal edilmesi dolayısıyla dahil olmuş kardeş ülkemiz. Her ne kadar kardeş ülke desek de iki halkın gönlünde birbirine duyduğu kardeşlik hisleri iki tarafın da yöneticilerinde yeterince mevcut değildir.

Çünkü her iki ülkenin de uluslar arası politikadaki yönelimleri farklıdır ve herhangi bir paralellik arz etmezler. İki ülkenin politikaları temelde birbirlerinden çok farklıdır. Türkiye, ABD etkisinde bir siyasetin içindeyken Azerbaycan ise Rusya etkisinde bir siyasetin içerisindedir. Yöneticilerle halkların yönelimleri birbirinden farklıdır. Gerek Türkiye'nin yönetici sınıfları gerekse Azerbaycan'ın yönetici sınıfları iki toplum arasındaki en keskin sınırı oluşturmaktadır.

Türkiye'nin Ermenistan ile ilgili siyasetinde Azerbaycan'ın doğrudan ve dolaylı olarak çok büyük bir ağırlığı vardır. **Her iki ülkenin toplumları arasındaki bağlar bu konuda sorumluluk hissedenden Türkiye'nin elini kolunu bağlamaktadır.** Ancak aynı sorumluluğu Azeri yönetiminin hissettiğini söylemek mümkün değildir. Çünkü Azeri yönetimi tüm tarihsel süreç içerisinde sorunu asıl yaratanın Rusya olduğunu tamamen gözden uzak tutarak bu konuda Türkiye'nin elini zayıflatacak adımlar atmaktadır. Davranışları ile taşın altına elini koymaktan sürekli kaçınan Azeri yönetimi toplumlar arası bağa sırtını dönerek Türkiye'nin hassasiyetini istismar etmektedir. Oysa bugün Karabağ işgal altındaysa bunda Azerilerin büyük sorumluluğu vardır. Karabağ işgal edilmişse Azerilerin Ruslardan edindikleri kötü alışkanlıklarla edilmiştir. Özellikle tembellik ve alkol bağımlılığı, savaş sırasında kimi Azeri komutanların ellerindeki köyleri ve kasabaları bir kasa votkaya Ermenilere satmasına yol açmıştır. Bütün bu kusuruna karşın işgalin yükünü Türkiye'nin sırtına yıkmaya çalışan Azerbaycan, sürekli Türkiye'ye gözdağı verircesine Ruslara yakınlık göstermektedir.

Türkiye'nin yanlış bir stratejiyle uygulamaya çalıştığı Ermeni Açılımı'nın da etkisiyle son dönemde hoş olmayan gelişmeler yaşanmıştır. Özellikle Bakû Şehitliği'ndeki Türk Bayrağının indirilmesi, Türklerin yaptığı caminin tadilat bahanesiyle aylardır kapalı olması gibi incitici tavırlar ilk akla

gelenlerdir. Ayrıca Türkiye'nin Ermenistan Açılımından sonra Azerbaycan Yönetimi'nin Türkiye'ye satılan doğalgazın fiyatını hem de geriye dönük olarak zamlandırması Azeri diktatoryasının pek de Türkiye dostu olmadığını göstermektedir. Bir diğer önemli konu ise aynı dönemde Türkiye'ye gönül koyan Azerbaycan'ın Rusya ile ilişkilerini kuvvetlendirme yoluna gitmesidir. Bunlar ve benzeri davranışlar; Azeri yönetiminin kardeşliği ve dostluğu bir kenara bırakın medeni olarak diplomatik ilişki kabiliyetinden bile yoksun olduğunu ortaya koymaktadır.

Sonuç olarak Azerbaycan, dış politikada Türkiye'nin menfaatlerini göz ardı ederek Rusya'nın yolundan giderken Karabağ konusundaki tutumuyla Türkiye'yi Kafkasya'da Karabağ Sorunu'na mahkum etmektedir.

Azerbaycan için söylenecek son söz; **Aliyev ailesi Azerbaycan'ın başında olduğu sürece Azeriler ile Türkiye arasında sağlıklı bir bağın kurulması mümkün değildir.** Bu ise Türkiye'nin Kafkasya'da kardeşini bile ikna edemeyen beceriksiz ülke görüntüsü içinde silikleşmesinden başka bir işe yaramamaktadır.

4 – TÜRKİYE

Ermeni Soykırım konusu ile Karabağ Sorunu birbirlerinden farklı konular olmasına karşın Türkiye, soykırım iddiası konusunda kendisini Karabağ ile bağlamış vaziyettedir. Sovyetler sonrasında Ermenistan bağımsızlığını kazandığında Ermenistan ile Türkiye arasında bu denli bir mesafe yokken Türkiye, Ermenistan'ın Karabağ'ı işgali üzerine “**Ermenistan Sınır Kapısını**” kapatmıştır. O günden bugüne kadar Ermenistan ile yapılan siyasi müzakereler de soykırım meselesinden ziyade Karabağ ve sınır kapısı konusuna ilişkindir. Fakat bugün gelinen noktada Türkiye – Ermenistan ilişkileri soykırım iddiasında düğümlenmektedir. Bu yüzden Türkiye'nin bu iki konuyu birbirinden ayrı ve bağımsız olarak ele alması gerekmektedir.

Ermenistan'ı kurulduğunda ilk tanıyan ülkelerden birisi olan Türkiye, bugün, yüz yıl önce her iki tarafa da derin acılar yaşatan olayların bedelini ödemeye zorlanıyor. Ancak Türkiye komşularıyla süreklilik arz eden sorunlarının tüketici etkilerinden kurtulmanın çarelerini bulmak zorundadır. Bunun için geçmişte ne yaşanmış olursa olsun kuzeydoğu sınırlarımızdaki bir devletin varlığını yok sayan sınır kapama davranışından vazgeçmek zorundadır. Türkiye'nin Kafkaslardaki tek seçeneği bölge ülkeleri ile daha dinamik ilişkiler geliştirerek bölge siyasetinde Rusya ve ABD etkisini

kırabilmesidir. Bunu başaramadığı sürece Kafkasya'daki her şey Türkiye aleyhine sonuçlar doğuracaktır.

Türkiye'nin geçmişin kısılcasına kendini mahkum etmeden Ermenilere kollarını açması gerekirken bugün Başbakanımızdan talihsiz bir açıklama geldi. Başbakanımız, İngiltere'nin parlamentosunda soykırım iddiasının görüşülmesi ile ilgili olarak; **“Böyle giderse biz de ülkemizdeki kaçak yüz bin Ermenistan vatandaşını sınır dışı ederiz”** diyor. Bu açıklama, Türk yöneticilerin soykırım iddiası ile Ermenistan arasındaki farkı anlayamadıklarını gösteren ve kafa karışıklığını ortaya koyan bir açıklamadır. Görülüyor ki Türkiye henüz dış politika malzemesi olan soykırım iddiası karşısındaki insanların çaresizliğini anlayamamıştır. Türkiye'nin elini daha güçlü bir şekilde uzatması gereken bir dönemde yapılan böylesi bir açıklama ya olayın hiç farkında olmamaktır ya da Ermenilerle Türklerin arasının daha da açılmasını isteyen ABD'nin yaratmak istediği gerilimden medet ummaktır.

Eksen Kayması

Türk Dışişleri Bakanı Davutoğlu'nun **“eksen kayması”** tartışmalarına; **“Eksen kayması falan yok, kayan eksenini yerine oturtuyoruz”** şeklinde cevap vermesi Türkiye'nin Doğu-Batı ikileminde gelgitler yaşayan seçimlerini ortaya koyması bakımından oldukça önemlidir. Eksen kayması tartışmalarının içinde gözden kaçan bir ayrıntı vardır. O da 1945'e kadar kendi belirlediği dış politika ekseninde hareket eden Türkiye'nin 1952'den bu yana NATO şemsiyesi yoluyla ABD ekseninde olduğudur. Davutoğlu'nun farkında olmadan itiraf ettiği şey ise Sovyetler sonrası dönemde bir eksen kaymasının yaşandığı, Rusya, Çin ve İran seçeneklerini değerlendirmeye alan dış politika konseptinin AKP iktidarı döneminde tersyüz edildiği ve bu kaymanın önüne geçildiğidir.

AKP ile birlikte Türkiye, **“ılımlı İslam”** modeli çerçevesinde yeniden Amerikancı bir eksene otururken 1990'larda Rusya, İran ve Çin özelinde öne çıkan Avrasya seçeneğini gündeme getiren askeri ve siyasi kadrolar tasfiye edilmişlerdir. Hâlihazırda Rusya ile olan sınırların da komutasını uhdesinde bulunduran ve NATO tedrisatından geçmemiş nadir komutanlardan birisi olan 3. Ordu Komutanı'nın terör örgütü üyesi olmakla suçlanması Davutoğlu'nun **“kayan eksenini yerine oturttuk”** sözlerini daha da anlamlı kılmaktadır.

Sonuç olarak ortada patlamaya hazır bir bomba vardır. Bunun şu anki adı Karabağ'dır. Son bir yıldır artan ölümlü sınır gerginlikler, bu bombanın her an kucağımızda patlayabileceğini göstermektedir. Bu ihtimaller göz önüne alınca Baku-Tiflis-Ceyhan güzergahında ortaya çıkacak bir güvenlik boşluğunun ABD tarafından hevesle doldurulmak isteneceği aşıkardır. Sürecin devamında olması muhtemel olayların başında ABD'nin 1 Mart 2003 Tezkeresi'nde de yer alan Trabzon'da askeri üs talebinin yeniden gündeme alınması gelmektedir. 7 Aralık 2009'daki "Erdoğan-Obama Görüşmesi" esnasında bu konuda mutabakata varıldığına ilişkin önemli kuşkular vardır. Özellikle Afganistan'daki askeri varlığın Çin-İran bağlantısını kesmemesi, ABD'nin Trabzon-İncirlik Hattı'nın (Sivas'ın Ötesi) doğusundaki kara ve hava sahasından yapacağı baskılarla İran'ı dize getirmek isteyeceği düşünülmektedir. İşte Ermeni Soykırımı iddiası da tam bu noktada işe yarar bir şekilde devreye girmektedir. ABD'nin Ermeni-Azeri ihtilafına doğrudan müdahil olmaktansa Azerbaycan'daki siyasi yapılanmayı değiştirerek yeni kombinasyonlar geliştirmesi yüksek bir olasılıktır. Özellikle Azerbaycan'da etkisi yükselecek milliyetçi dalganın İran'ın kuzeyini de içine alarak İran'daki sistemi sarsması Amerika'nın bölgedeki yeni stratejisi olarak karşımıza çıkabilir.

Sonuçlar ve Değerlendirme

Günümüzde dünyanın pek çok ülkesinin gündemine Ermeni Soykırımı iddiası gelmektedir. Son birkaç yıldır aleyhimize sonuçlanan oylamaların sayısı artmıştır. Türkiye bu oylamalar karşısında Davosvari sloganik tepkilerle ilgili ülkelerdeki elçilerini çağırmaktadır. Türkiye'nin bir diğer savunması ise bu konunun tarihçilere ait bir konu olduğu ve ülkelerin meclislerinin bu konuda karar almasının mümkün olmayacağı şeklindedir. Konunun tarihçilerin içinden çıkabileceği bir konu olduğu hususu çok yerinde bir tespit olmasına karşın ikinci savunma temelsiz kalmaktadır. Bunun temel sebebi de ülkemizde son iki yıldır iyice kutsallaştırılan yasama fetişizmidir. Çünkü bugüne kadar iç politikadaki mücadelesini "millet iradesi her şeyin üstündedir" söylemi ile yürüten iktidarın başka ülkelerin seçilmiş yasama organlarının aldığı kararlara söz söylemesi abesle iştigal bir durum olarak görünmektedir. Çünkü alınan karar Türkiye'yi doğrudan bağlamasa da o ülkenin halkı/milletince seçilmiş bir organ söz konusudur ve bu haliyle de oylamalardaki sonuçlar millet iradesidir ve söz söylenmesi ciddiye alınmayabilir.

Soykırım meselesi Avrasya dengelerinin belirlenmesi sürecinde bir yoklama aracı şeklinde kullanılmaktadır. Türkiye de bu oyunun sahnelendiği yerdir. Hangi ülke her ne şekilde tavır alırsa

alsın Türkiye'nin muhataplarının hamlelerini sezen/gören ve kendi menfaatlerini ön plana çıkaran seçeneklerinin olması şarttır.

Bu seçeneklerin en önemlisi Ermenistan'ın yalnızlıktan ve Diaspora'nın gölgesinden kurtarılmasıdır. Bunun adımları atılırken Azerbaycan'ın menfaatlerini koruyucu tedbirler de alınmalı, Azerbaycan'ın gerek yöneticileri gerekse kamuoyu ikna edilmelidir. Aksi durumda Ermenilerin yüz yıl önce olduğu gibi sadece bir maşa olarak kullanıldığı bu oyunun faturası başta Türkiye olmak üzere bölge ülkelerine çıkacaktır.

REFERANSLAR:

- SAPMAZ, Ahmet. (2008). *Rusya'nın transkafkasya politikası ve Türkiye'ye etkileri*. Vol. 356. Ötüken Neşriyat
- DAVUTOĞLU, A. (2010). *Stratejik derinlik: Türkiye'nin uluslararası konumu*. Küre Yayınları.
- Çelikpala, M. (2010). Türkiye ve Kafkasya: Reaksiyoner Dış Politikadan Proaktif Ritmik Diplomasiye Geçiş. *Uluslararası İlişkiler*, 7(25), 93-126.
- Çelikpala, M. (2005). Türkiye'de Kafkas Diasporası ve Türk Dış Politikası'na Etkileri. *Uluslararası İlişkiler*, 2(5), 71-108.
- Özkan, G. (2010). Türkiye'nin Orta Asya ve Kafkasya'daki Bölgesel Politikasında Enerji Güvenliği. *Gazi Akademik Bakış*, (07), 17-40.
- Denizhan, E. (2010). TÜRKİYE'NİN KAFKASYA VE ORTA ASYA POLİTİKASI VE TİKA.
- BALCI, A. (2013). Türkiye Dış Politikası: İlkeler, Aktörler, Uygulamalar. *Etkileşim Yayınları, İstanbul*.
- Şen, L. (2008). Soğuk savaş sonrası Türkiye'nin Güney Kafkasya politikası.

Kent Akademisi